

ALTAY TOPLULUKLARI

Destanlar ve Destan Kültürü

Editörler

İlhan Şahin-Üçler Bulduk

Güljanat K. Ercilasun-Jack Snowden

Aymira Taşbaş-Erhan Taşbaş

OSMANGAZI
BELEDİYESİ

BURSA
Türk Dünyası Kültür Başkenti

ALTAY TOPLULUKLARI

Destanlar ve Destan Kùltürü

ALTAY TOPLULUKLARI

Destanlar ve Destan Kùltürü

Editörler

İlhan Şahin - Üçler Bulduk

Güljanat K. Ercilasun - Jack Snowden

Aymira Taşbaş - Erhan Taşbaş

İstanbul 2022

BURSA
OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI
Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa
Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63
www.osmangazi-bld.gov.tr

ALTAY TOPLULUKLARI
Destanlar ve Destan Kültürü

Editörler

İlhan Şahin - Üçler Bulduk
Güljanat K. Ercilasun - Jack Snowden
Aymira Taşbaş - Erhan Taşbaş

Proje Koordinatörleri

Cem Kürşad Hasanoğlu
Gülşah Cebelli Öncel

Kapak Tasarım

Murat Eryılmaz

İç Tasarım

İlhan Şahin

Baskı

İstanbul 2022

ISBN: 978-975-2406-49-0

Kapak: Manas Destanı'nın kahramanı Manas'ın temsili çizimi

Printed by

Özlem Matbaacılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.

www.ozlemmatbaa.com.tr

Sertifika No: 45257

İçindekiler

<i>Takdim</i>	11
<i>Prof. Dr. Gulchekhira Rikhsieva'nın Sempozyumu Açış Konuşması</i>	13
<i>Kitabın Mutfağı</i>	15

Kavram ve Motifler

1	“Destan” Kelimesi Etrafında <i>Kâzım Yetiş</i>	23
2	Türkistan'ın Türk Ata ve Şeyhleri (Ahmet Yesevi'den Dede Korkut'a) <i>Üçler Bulduk</i>	33
3	Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde “Nan/ Ekmek” Konsepti <i>Shoira Usmanova</i>	41
4	Destanlara Göre Türk Kültür Çevresinde Kurt <i>İlhami Durmuş</i>	61
5	Türk Destanlarında İksir Bade Motifi <i>Aynur Celilova</i>	73
6	“Манас” эпосундагы боз үйдүн жана анын жасалгаларынын сүрөттөлүшү <i>Алтынай Мамытова</i>	89
7	Элдик жана салттуу медицинанын элементтери “Манас” эпосунда сүрөттөлүшү (Сагынбай, Саякбай, Жүсүп Мамайлардын мисалында) <i>Назгүл Турдубаева</i>	101

Destan-Tarih İlişkisi

8	İskit ve Hun Dönemlerinde Türk Destanlarının İzleri <i>Eda Durmuş</i>	113
9	Türk Tarihinde Alp Er Tonga ve Afrasyab Meselesi <i>Saadettin Yağmur Gömeç</i>	125
10	“Манас” эпосунун тарыхый негизи <i>Күлжамал Джаманкулова</i>	141
11	Oğuz Kağan Destanını Kim Yazdı? <i>Ayhan Pala</i>	153

12	Ebu'l-Gazi Bahadır Han ve <i>Şecere-i Terakimesi</i> <i>Muhammed Bilal Çelik</i>	165
13	Ноғайлы жырларының тропологиялық ерекшеліктері <i>Гүлдархан Смағұлова</i>	173
14	Mağjan Cumabay'ın "Batır Bayan" Destanı ve Tarih <i>Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun</i>	183
15	Destan Formatında Ağıtlar ve Tarih <i>İlhan Şahin-Hikari Egawa</i>	191
16	Changes in Ancient Turkic Studies in Mongolia / On a Case of the Textbook "History of Mongolia" <i>Nyamaa Galiimaa</i>	199

Talim-Terbiye

17	Билим, таалим-тарбия берүүдөгү "Манас" эпосунун мааниси <i>Зина Мурзалиева</i>	215
18	"Манас" эпосундагы кыргыз элинин руханий маданиятынын салыштырмалуу анализи жана азыркы мезгилдеги жаштарды тарбиялоодо элдердин достугунун колдонулушу <i>Жылдыз Омурзакова</i>	221
19	Ж. Баласағұнның "Күтадғү біліг" дастанындагы отбасы тәрбие жүйөсү <i>Калина Атемова-Эльмира Зұлыхарова</i>	231
20	<i>Dîvânü Lugâti't Türk</i> Eserinde Etno-Kültürel Eğitime Bakış <i>Kınagül Madieva</i>	239
21	<i>Akıp Gider Çocukluk... Yaşama Sevincinin Destanı "Balalık"</i> <i>Nurlanbek Karypbay Uulu</i>	249

Destan-Kültür İlişkisi

22	Türk Dünyası Destanlarının Yayınlanması ve Ortak Kültür İçin İşlenmesi Meselesi <i>Fikret Türkmen</i>	265
23	Geleneksel Ekoloji Bilgisi ve Güney Sibirya Destanları <i>Mustafa Aça</i>	271
24	<i>Kız Jibek</i> Destanının Sinema Yolculuğu <i>Dinara Duisebayeva</i>	289
25	Altın Taycı Destanı'nda Geleneksel Ekolojik Bilgiye Dair Tasarımlar <i>Adnan Yıldız</i>	305

- 26 Altay Toplulukları Sözlü Kültür Verilerinin Stratejik Tahlili 319
Yaşar Kalafat

Kadın ve Kadın İmajı

- 27 Türk Dünyası Destan Geleneğinde Kadın Kahraman Tipleri ve 325
Yardımcı Karakterler
Ruşen Alizade
- 28 Türklerde Kadının Yeri ve Rolünün Destana Yansıması: Kız 339
Jibek Örneği
Hikmet Demirci
- 29 The Female Images of the Epic “Manas” 353
Raziia Bakytova
- 30 “Göroğlu” – “Köroğlu” Destan Dizisindeki Kadın Karakterler 363
Aynur Aydın İbrahimova
- 31 Comparative Study on Heroism of Women Characters in 369
Karakalpak Epic “Forty Girls” and Altaic Epic “Ochy-Bala”
*Sayera Taganiyazova - Dilshada Dauletbaeva - Mekhriban
Dawletmuratova*
- 32 Kazak Türk Destanlarında Kadınlı İlgili Söz Varlığına Bir 375
Bakış
Nergis Biray

Kültler ve İnançlar

- 33 Orhun Yazıtlarında Kozmik Hiyerarşi (Düzen) ve Altay, 409
Hakasya ve Yakut (Saha) Destanlarında Yansımaları
Yaşar Çoruhlu
- 34 Uygur Türeyiş Destanında Maniheizm’in İzleri 431
Münevver Ebru Zeren
- 35 “Манас” эпосундагы алкыш жана каргыштардын 449
семантикалык маанилери
Гүлайым Базаралиева
- 36 Кыргыз элинде ислам дининин калыптануусундагы 459
“Манас” эпосунун таасири
Райхан Таштемирова
- 37 Дүйнөлүк фольклордо Умай-эненин образынын 467
өзгөчөлүгү
Жеңишгүл Абдырасулова
- 38 Kutlular Yurdu Burhan Haldun’un Moğol Dünyasındaki Yeri 477
ve Önemi
Neslihan Durak

Dil Özellikleri ve Söz Varlıkları

39	“Семетей” эпосундагы образ ачуудагы код-ачкычтар
(Шапак Рысмендеевдин варианты боюнча)
<i>Динара Исраилова</i>	487
40	“Едіге” жырының ономастикалык кеңістігі
<i>Гулим Чукенаева</i>	495
41	Эпикалык “Манас” дастанындагы сандык маанилер
<i>Гульгакы Джунушалиева</i>	503
42	Көп багыныңкылуу татаал сүйлөмдөрдүн кыргыз жана
алтай элдеринин эпосторунда колдонулушу
<i>Гүлайым Урусова</i>	511
43	Кыргыз элинин миф, легендалары жана алардын жазуу
маданиятындагы ролу
<i>Сааткан Наркулова</i>	519
44	Некоторые новые результаты в изучении фоностатистики
эпоса “Манас”
<i>Таиполот Садыков-Атыргүл Шерова</i>	529
45	Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Türkçe Atasözlerinin
İncelenmesi
<i>Rüçhan Gökdağ</i>	537

Kahramanlar-Anlatıcılar ve Varyantlar

46	Kırgız Destan Kültürü ve Destan Anlatıcıları
<i>Doğan Kaya</i>	547
47	Altay Destanlarında Kahraman, Karşı Kahraman ve Altay
Destanları Üzerine Bazı Düşünceler
<i>Mustafa Sever</i>	553
48	Түрк элдеринде кездешүүчү “Эр Төштүк” эпосунун
окшоштуктары жана айырмачылыктары
<i>Сафина Бикбулатова</i>	563
49	Alpamış Destanının Karşılaştırmalı Tetkiki Meseleleri
<i>Cabbar İşankul</i>	569
50	Halaç Türkçesinde Gül Senuber Destanı
<i>Muhammet Kaya</i>	575
51	Köroğlu Destanı'nın Çevirisi Üzerine Bir İnceleme
<i>Gülhanım Ünsal</i>	585
52	Yerel Destanlarda Mihrali Bey Örneği
<i>Hüseyin Cilga</i>	593

<i>İçindekiler</i>	9
53 Bursa’da Yaşayan Tutaklı Zarif Türk’ün Hikâyeleri <i>Hülya Taş</i>	609
Toplum Hayatı ve Yansımaları	
54 Altay Destanlarında Toplumsal Yaşam <i>Gülnaz Çetinkaya</i>	619
55 “Манас” эпосу: вульгардык социологиянын алкагында <i>Динара Асакеева</i>	637
56 Kazak Destanlarında Yer Alan Atasözleri ve Atasözlerinin Toplumsal Düzene Yansımaları Üzerine <i>Sevgi Dal</i>	649
57 Kırgız Milletinin Toplumsal Sorunlarının Folklor Aracılığıyla Yansıtılması (“Mendirman” Destanı Örneğinde) <i>Taalai Sharshembieva</i>	659
58 “Манас” in the Public and Municipal Servants’ Perception <i>Cholpon Abdyramanova</i>	669

Takdim

Beylikten cihan devletine uzanan yolculuğun başlangıç noktası olan Bursa, Asya ve Ortadoğu'dan başlayan ve Avrupa'nın derinliklerine kadar uzanan o muhteşem rüyanın gerçeğe dönüştüğü ve kilidinin açıldığı yerdir. Dünyada benzeri bulunmayan özgünlük ve zenginlikte bir kültürün varisleri olan bizler, Türk halklarını tüm yönleri ile dünyaya anlatmak ve dünya kültürleri içerisinde hak ettiği yere taşımak için dur durak bil-meksizin çalışıyoruz. 2012 yılında Nur-Sultan ile başlayan ve adeta kültür sancağı gibi Türk dünyasında elden ele taşınan bu emanet, 2022 yılında Bursa'ya teslim edildi. Çin seddinden Adriyatik Denizi'ne kadar Türk Topuluklarını temsilen şehrimizde gerçekleştirdiğimiz kültürel etkinlikler ve bilimsel buluşmaların, Bursa'nın "**Türk Dünyası Kültür Başkenti**" unvanını almasında önemli rol oynadığını ifade etmeliyiz.

Bu bağlamda; yıllardır geleneksel hâle gelen ve daha önce Bişkek, İstanbul, Seul, Antalya, Ulaanbaatar ve Bişkek-Isıkköl'de yapılan Uluslararası Altay Topulukları Sempozyumunun 9'uncusunu Osmangazi Belediyesi olarak Bursamızda düzenlemenin mutluluğu içindeyiz. Klasik belediyecilik hizmetlerimizin yanı sıra, Osmanlı'ya kurucu başkentlik yapmış ve bir tarih şehri olan Bursa'nın tarihî ve kültürel mirasına sahip çıkıyor, gelecek nesillere aktarılması konusunda kalıcı çalışmalar yürütüyoruz. Medeniyetler beşiği şehrimize sosyal ve kültürel faaliyetlerle değer katmayı sürdürürken, düzenlediğimiz sempozyumlarla bilim dünyasına da ev sahipliği yapıyoruz. Diğer bir ifade ile sultanlar şehri Bursa'nın tüm bu faaliyetler ve yayınlanan eserlerle dünyada hak ettiği yeri almasına büyük özen gösteriyoruz.

Bursa'nın en önemli özelliği, Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar farklı coğrafyalardan insanların gelip barındığı bir şehir olmasıdır. Payitaht Bursa bu bakımdan da insanlarımız için adeta "ana kucağı" gibidir. Bu bağlamda tarihî süreç içinde başta Türk halk ve toplulukları olmak üzere Altay'dan çıkan, aynı tarih, kültür ve uygarlık değerlerine sahip olan ve Avrasya'nın şekillenmesinde önemli rol oynayan Altay Topulukları'nın destanları ve destan kültürü bizler için ayrı bir önem kazanıyor. Bu konuda uluslararası bir sempozyum düzenlemek ve organizasyona ev sahipliği yapmaktan onur duyduk.

Destanlar, toplulukların, halkların ve milletlerin ortak hafızasıdır. Zengin bir destan kültürüne sahip olan Altay halk ve topluluklarının ortak hafızasını sempozyum aracılığıyla **Türk Dünyası Kültür Başkenti Bursa**'da bir araya getirmiş olduk. Birbirinden değerli bilim insanlarıyla bir-

likte olma fırsatı bulduğumuz Uluslararası Altay Toplulukları Sempozyumu'nun Osmangazi'de gerçekleştirilmesinde ve bu kitabın hazırlanmasında büyük emekleri olan değerli hocamız Prof. Dr. Sayın İlhan ŞAHİN'e ve çalışma arkadaşlarına şükranlarımızı sunuyorum.

Ayrıca sempozyumun gerçekleşmesinde katkıları olan kurum ve kuruluşlar ile sempozyuma bildirileriyle katılan akademisyen hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Türk Dünyası Kültür Başkentliği yaptığımız bu yıla mahsusen hazırladığımız bu kalıcı eseri, **Türk Halklarına** armağan ediyoruz.

Mustafa DÜNDAR
Osmangazi Belediye Başkanı

Prof. Dr. Gulchekhra Rikhsieva'nin Sempoziyumu Achiş Konuşması

Assalomualaykum, aziz qardoshlar, simpoziyum ishtirokchilari!

Ushbu nufuzli xalqaro tadbirda O'zbekiston, xususan Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti nomidan ishtirok etayotganimdan behad baxtiyorman!

Mamlakatlarimiz va xalqlarimiz o'rtasidagi ko'p tomonlama hamkorlik tobora mustahkamlanib borayotgan bugungi kunda ilm-fan va ta'lim sohalarida ham munosabatlarimizni kengaytirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Chunki aynan ilmiy tadqiqotlar orqali oltoy xalqlarning mushtarak tarixi, yaqin madaniyati, o'y-qarashlarini asosli tarzda o'rganish, ayniqsa, kelajak avlodga yetkazish mumkin bo'ladi. Oliy ta'lim esa fan natijalarini yoshlarga bilim berish orqali yetkazishda eng muhim vositadir. Shu jihatdan mamlakatlararo oliy ta'lim tizimida ham xalqaro hamkorlikni rivojlantirish ishini birgalikda tashkil etishimiz zarur. Bugungi simpoziyum aynan bizni birlashtiruvchi katta bir ilmiy maydondir. Ushbu nufuzli anjumanda filologiyaning muhim tarmog'i folklorshunoslik bo'yicha, xususan, xalq dostonlari bo'yicha oltoyshunos olimlarning yangi qiziqarli ma'ruzalarini tinglash imkoniyati yaratilganidan mamnunmiz.

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti O'zbekistondagi yirik Oltoyshunoslik oliy ta'lim markazi sifatida ko'plab olimlarni yetirshtirgan va bugungi kunda ham oltoy tillari va adabiyoti, oltoy xalqlar tarixi, madaniyati siyosati bo'yicha mutaxassislar tayyorlovchi nufuzli oliy ta'lim dargohi hisoblanadi.

Bugungi kunda Turkiya, shuningdek, Ozarbayjon, Qozog'iston, Rossiya kabi ko'p davlatlarning universitetlari olimlari bilan hamkorlikda yangi rejalarimiz borligini ta'kidlamochiman.

Ma'lumki, umumturkiy meros bo'lgan, yani X asrgacha yaratilgan xalq og'zaki ijodidagi ruhiyat, amalda bo'lgan ma'naviyat hamisha turkiy xalqlar folklorida aks etgan deyishimiz mumkin. Bu holat keyingi asrlarda yaratilgan xalq og'zaki ijodi namunalarida bo'y berib turibdi.

O'zbek va turk xalqlarining ildizi birligi ularning xalq og'zaki ijodida yaqqol aks etgan. Ko'plab qo'shiqlar, ertaklar, maqollar, topishmoqlar ikki xalqda bir hil shaklda uchraydi. Ayniqsa, "Kitobi Dada Qo'rquq" ning uchinchi dostoni qahramoni Bamsi Bayrak bilan Alpomish bir tug'ishgan egizakdek. Ularning boshidan kechirgan voqealardagi o'xshashlik, insoniy

sifatlarning uyg'unligi ikki xalqning ma'naviy mushtarakligini ko'rsatadigan jihatlardir.

Turk xalq dostoni "Karam va Asli" ni o'zbek kitobxonlari ham sevib o'qiydilar. Ishq yo'lida Karamning kuyib kul bo'lishi boshqa biror doston-da uchramasligi bilan diqatga molik.

Turkiy xalqlarda baxshilar, oshiqlar, o'zanlar jo'shib kuylaydigan "Go'rgo'rli", "Oshiq G'arib", "Layli va Majnun", "Tohir va Zuhra", "Manas", "Qo'zi ko'rpish Bayansuluv, "Qizjibek" dostonlari xalqlarimizning asrlar osha hamnafas bo'lib kelayotganini ko'rsatadi.

Bu kabi anjumanlar turli mamlakatlar vakillarining kelajakdagi ilmiy aloqalarini mustahkamlashda ham katta ahamiyatga ega.

Simpoziyumi tashkilotchilariga katta minnatdorlik bildiraman va suhbatlarimiz qiziqarli bo'ladi deb ishonaman.

So'zimni quyidagi misralar bilan tugatishni istardim. Turkiylar xalq ijodidan, xususan dostonlaridan xabardor bo'lgan inson hech ikkilanmay shunday degan bo'lardi:

Turkiylarda ozaymas hech qahramon,

Har qarich yerida yotar qahramon!..

Zotan tarixi buyuk bo'lgan xalqning kelajagi ham yanada porloq bo'lishi shubhasiz.

Prof. Dr. Gulchekhra RIKHSIEVA
Tashkent Devlet Sharqshinashlik Universiteti Rektörü

Kitabın Mutfağı

Yazının icadından önceki dönemlerden itibaren toplumları derinden etkileyen tarihî ve sosyal olaylar sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve akıp giden zaman süreci içinde bu olaylar toplumlar için ortak bir şuur, yaşama gücü ve hafıza oluşturmaktaydı. Bu şuur, yaşama gücü ve ortak hafızayı oluşturan düşünceler ve olaylar destanlarda yer almaktadır. Destanların teşkili bağlamında önceleri toplumu derinden sarsan bir olayın (savaşlar, tabii afetler, salgın hastalıklar vb) ve bu olayı yönlendiren bir kahramanın ön plana çıktığı; bu kahramanın mensup olduğu toplumun gamını, tāsasını ve kederini üzerine alarak mücadeleler içine girdiği; sonra yeni kahramanlar ve mekânlar ile olayların nesilden nesile aktarıldığı; bu aktarmalarla destanlarda giderek tabakalaşmalar ve kuşaktan kuşağa geçen yeni dairelerin oluşmaya başladığı ve nihayetinde bunların yazılı bir metin haline geçirildiği söylenebilir. Bu bağlamda Altay topluluklarının, başta mitoloji olmak üzere tarih sahnesine çıkışlarını, atalarını, kahramanlarını, hayat tarzlarını, inanışlarını, geleneklerini, göreneklerini ve törelerini içine alan ve efsanevi bir şekilde anlatılan zengin bir destan kültürüne sahip oldukları bilinmektedir.

Belirtilen hususlar çerçevesinde geleneksel olarak yapılan Uluslararası *Altay Toplulukları Sempozyumu-IX*, “Destanlar ve Destan Kültürü” adı altında Bursa’da Bursa Osmangazi Belediyesinin ev sahipliğinde 27-30 Eylül 2021 tarihlerinde yapılmıştır. Bu kitap, sempozyuma sunulan bildiri-leri ihtiva etmektedir.

Kitaptaki makalelerin önemli bir kısmı, makale sahiplerinin sunum dili olan Altay dil ve lehçelerinde, bir kısmı ise İngilizce ve Rusça olarak kaleme alınmıştır. Ancak makalelerden daha geniş bir çevrenin istifade edebilmesi için her makalenin başında İngilizce bir özet yer almaktadır. Makalelerin bu şekilde değişik dil, lehçe ve alfabelerde yazılması, çoğu defa dipnot ve kaynaklarda yeknesak bir uygulamayı güçleştirmiştir. Bu bakımdan yazarların kendi tercihlerine çok fazla müdahale etmekten kaçınılmıştır. Tabii olarak makalelerde ileri sürülen görüşler ve yorumlar yazarların kendi düşüncelerini ve yorumlarını yansıttığından makalelerin cümle yapısına ve ifadelere fazla dokunulmamıştır. Dolayısıyla makalelerde ileri sürülen görüş ve yorumlar yazarların kendilerine aittir.

Makaleler yayına hazırlanırken istifade etmeyi daha da kolaylaştırmak için muhtevası dikkate alınarak kendi içinde tasnif edilmiş, sıraya konulmuş ve ilgili konu başlığının içinde yer almıştır. Bu meyanda destanlar ve destan kültürü ile ilgili makalelerden ilki, Kâzım Yetiş’e aittir. Yetiş,

destan kelimesinin anlamı ile ilgili karışıklıklara temas eder ve halk edebiyatında nazım türünde olanların “destan”, yaratılmış hikayeleri ve kahramanlık serüvenlerini anlatan eserlerin “epope” olarak adlandırılması; Üçler Bulduk, Ahmed Yesevi’nin halifeleri durumunda olan, hocası Arslan Bab’ın oğlu Mansur Ata, Tâc Hoca, Zengi Ata, Said Ata, Hakim Ata ve onların müridlerinin Yesevi’nin düşüncelerini canlı tutması, günümüze kadar ulaştırması ve bu bağlamda Ata veya Baba sıfatıyla sadece Türkleri değil, bu coğrafyada bulunan diğer unsurları ve tarikatları da etkilemesi; Shoira Usmanova, Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde “nan/ekmek” kavramının kullanılan una, pişirilme şekline, malzemesine, hamur işine, pişirilen araca, yöreye, tören ve merasimlere göre çeşitlerinin yanı sıra atasözleri, deyimler ve benzetmelerdeki yeri; İlhami Durmuş, destanlara göre “kurt”un kılavuzluğu ve kahramanın ölümünden sonra yoğ törenlerinde bir model olarak görülmesi; Aynur Celilova, Türk destanlarında iksir motifi ve bu motifin şamanizm ve eski inançlara kadar olan uzantısı; Altınay Mamıtova, Manas Destanı’nda yurt olarak bilinen bozüy adlı çadırın aksamı ve içinin dayanıp döşenmesi; Nazgül Turdubaeva, Manas Destanı’nın Sagainbay, Sayakbay ve Cusup Mamay versiyonlarına göre halk tıbbı ve geleksel tıp hakkında bilgi verirler.

Bunlara ilaveten Eda Durmuş, Türk destanlarının özellikle yaratılış, türeyiş ve kahramanlık konularında İskit ve Hun dönemlerine kadar giden izleri; Saadetin Yağmur Gömeç, Türk tarihinde Alp Er Tonga ve Afrasyab meselesinde pek çok Orta Çağ yazarı üzerinde Farsların tesiri; Kulzhama Jamankulova, Manas Destanı’nın tarihî temelleri ve kökeni; Ayhan Pala, Oğuz Kağan Destanı’nın İslâm kültürüne muhalif Moğol hizmetinde Budist Uygur bir kâtip veya tercüman tarafından yazıldığı; Muhammed Bilâl Çelik, Hive Hanı Ebu’l-Gazi Bahadır Han’ın Oğuzname’nin Türkmen rivayeti olan Şecere-i Terakime’yi Türk tarihine kazandırması; Güldarhan Smagulova, Altın Orda’nın dağıldığı dönemden Kazak Hanlığı’nın kuruluşuna kadar Türk tarihinin kültüründe önemli bir rol oynayan kahramanlık şiirleri; Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, sadece Kazakistan’da değil, tüm Türk dünyasında yakinen tanınan ve şiirlerinde çoğunlukla Türk dünyasındaki toplumsal meseleleri ve Alaş bağımsızlık mücadelesini dile getiren büyük Kazak şairi Mağjan Cumabay’ın tarihî konularla ilgili eserlerinden biri olan “Batır Bayan” destanı; İlhan Şahin-Hikari Egawa, destan formatında ağıtlar ve bu ağıtlardaki bilgilerin tarihî bakımdan önemi ve Nyamaa Galiimaa, Moğolistan’da öğrenciler için hazırlanan Moğolistan tarihi ile ilgili iki kitapta Eski Türklerle ilgili çalışmalardaki değişimler ve yorumlar üzerinde dururlar.

Bu makaleleri takiben Zina Murzalieva, Manas Destanı’nda yer alan Kırgız halkının manevi mirasına, ulusal köklerine, atalarının bilgeliğine ve bir sonraki neslin eğitim sorununa; Yıldız Ömürzakova, Manas Destanı’nda Kırgız halkının manevi kültürü ve bugünün gençliğinde dostluk ilişkisinin

önemine; Kalipa Atemova-Elmira Zulpıharova, Yusuf Balasagun'un Kutadgu Bilig eserinde aile eğitiminin devlet ve toplum düzeyinde önemine ve konuyla ilgili ilke ve tavsiyelere; Kınagül Medieva, Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't Türk*'ünde insanın yetişmesi ve eğitimi için hangi ilkelerin esas alınması gerektiğine ve Nurlanbek Karypbay Uulu, Cenicok lakabıyla tanınan Ötö Kökö Uulu'nun insanın iki dünyadaki yolculuğunu terennüm eden destansı şiirleri arasında balalık (çocukluk) şiirine ve insanın dünyadaki yolculuğunu başlatan çocukluğuna değinirler.

Destan ve kültür ilişkisi ile ilgili olarak Fikret Türkmen, Türk dünyası destanlarının yayınlanması projesi bağlamında Türk dünyasının destanlarına bir bütün olarak bakılması ve karşılaştırmalı ilmî yayınların yapılması; Mustafa Aça, Güney Sibirya destanları ve bu destanlarda etkili olan Animizm, Şamanizm, Kamizm, Budizm, Lamaizm, Manizm ve Brahmanizm gibi inançlar; Dinara Duisebayeva, ortak hafızada birbirini seven ve zalim bir elin ihanetiyle kavuşamayan iki gencin hazin hikayesi olan Kız Jibek Destanı filminin Kazak halkında unutulmaz şarkılar ve ezgiler bırakması; Adnan Yıldız, Hakas coğrafyasında derlenen Altın Taycı Destanı'nın hem kahramanlık ve sevgi hem de Türklerin sosyal ilişkileri, günlük yaşantıları, evrensel tasarımları, tabiata karşı tutumları ve Yaşar Kalafat, Altay topluluklarına ait sözlü kültür verilerinin stratejik tahlili konusunu ele alırlar.

Kadın ve kadın imajı ile ilgili olarak Ruşen Alizade, Türk destanlarında kadın kahramanların ve yardımcıların figürlerini ve karakterlerini; Hikmet Demirci, Kız Jibek Destanı'nda Kız Jibek'in kendi başına mücadelesini, kadının yerini ve rolünün destana yansımaları; Raziia Bakıtova, Manas Destanı'nda tipolojik olarak kadın karakterleri ve Manas'ın eşi Kanıkey'in "halkın anası" ve "ana-kadın" imajında her şeye sahip olduğunu; Aynur Aydın İbrahimova, Köroğlu Destanı'nın versiyonlarında kadın karakterleri; Sayera Taganiyazova-Dilshada Dauletbaeva-Mekhriban Dawletmuratova, Karakalpak ve Altaylara ait iki destanda kadın karakterlerinin kıyaslanması ve mukayeseli olarak onların kahramanlıkları ve cömertlikleri; Nergis Biray, Kazak Türk destanlarında kadınlara ilgili söz varlığı ve bundan hareketle kadın algısını ortaya koyarlar.

Bunları takiben Yaşar Çoruhlu, Orhon yazıtlarının sadece Türk dili, arkeolojisi ve tarihi için değil Türk sanat tarihi ve mitolojisi (kozmojisi) için de önemli olduğunu ve bunların Altay, Hakasya ve Yakut (Saha) destanlarına yansımalarını; Münevver Ebru Zeren, Uygur Türeyiş Destanı'nın Maniheist mitolojiden etkilenmesini; Gülayım Bazaraliyeva, Manas Destanı'nda nimet ve lanetlerin anlamını; Rayhan Taştemirova, Manas Destanı'nın sözlü olarak nesilden nesile aktarılmasının Kırgız halkının şekillenmesindeki ve İslâm'ın yayılmasındaki tesirini; Cenişgül Abdırasulova, çeşitli kaynaklarda elde edilen materyallerin yardımıyla Umay Ene'nin bazı toplulukların hayatındaki rolünü ve Cengiz Aytmatov'un Kutsal Ene imge-

sinin arkaik sembollerini ve Neslihan Durak, Moğollar nezdinde ata ruhlarının mekanı olan Burhan Haldun Yurdu'nun kutsallığını verirler.

Dil özellikleri ve söz varlıkları bağlamında Dinara İsrailova, Şapak Rısmendeev'in Manas Destanı örneğinde Kırgız halkının hemen hemen tüm sözlü eserlerinde rastlanan dil kodlarına; Gulim Chukenayeva, Edige Destanı'nda kullanılan kişi, yer, boy, soy, halk ve tanrıların isim ve unvanlarına; Gulgaky Djunushaliev, Manas Destanı'ndaki sayılar ve bu sayıların kavram bakımından önemine; Gulayim Urusova, birkaç yan cümle ile karmaşık cümlelerin anlamsal ilişkisi, üslup ve özellikleri ve farklı işlevsel konuşma tarzlarında kullanımına; Saatkan Narkulova, Kırgız halkının mit ve efsanelerinin kökeni, kurgusal bilmecelerin ve çeşitli doğüstü güçlerin insan yaşamı üzerindeki etkisi ile Kırgız yazılı kültürünü zenginleştirmedeki rolüne; Taşpolot Sadıkov ve Atyrgul Sherova, Manas Destanı'nın Sağımbay ve Sayakbay versiyonları üzerinde yapılan fonostatistik çalışmaların yeni sonuçlarına ve Rüçhan Gökdağ, söz edimleri kuramı bağlamında Türkçe atasözlerine değinirler.

Destanların kahramanları, anlatıcıları ve varyantlarıyla ilgili olarak Doğan Kaya, Manas Destanı, versiyonları, geleneği ve önemli Manasçıların özellikleri; Mustafa Sever, 22 Altay destanında tasvir edilen kahraman ve anti-kahramanların ortak özellikleri ve bu destanlarda dikkati çeken bazı noktalar; Safina Bikbulatova, kökleri eski Türklere dayanan Kırgız halkının en eski destanlarından Er Töştük Destanı ve bu destana göre Kırgız halkının eski gelenekleri, felsefesi ve fantastik düşüncesi; Cabbar İşankul, Alpa-mış destanı bağlamında destanların kendi kanun ve kuralları çerçevesinde ortaya çıkışı, hayatta kalışı ve gelişimi; Muhammet Kaya, Halaç Türkçesindeki Gül Senuber Destanı'nın varyantları ve bu destanın Altay destanı ile karşılaştırılması; Gülhanım Ünsal, George Sand'ın İngilizceden Fransızca'ya çevirdiği Köroğlu Destanı'nın dilsel, biçimsel, anlamsal ve kültürel açıdan özellikleri; Hüseyin Cılga, yerel Mihrali Bey Destanı ve bu destan örneğinde destanların oluşum süreci ve Hülya Taş, halk hikâyeciliğinin önemli temsilcilerinden Zarif Türk'ün hayatı ve hikayeciliği konularına odaklanırlar.

Bütün bunların yanında Gülnaz Çetinkaya, bir milletin kültürel hafızasını yansıtan eserler olan destanlar bağlamında dokuz Altay destanına göre toplumsal yaşamı şekillendiren ve anlamlandıran sosyo-kültürel unsurlar ve kavramlar; Dinara Asakeeva, Sovyet ideolojisinin Manas Destanı ve ulusal edebi-sanatsal süreçler üzerindeki etkisi; Sevgi Dal, zengin bir geçmişe sahip olan ve Türk kültürünün kodlarını içinde barındıran Kazak destanlarındaki atasözleri ve bu atasözlerinin toplumsal düzene yansması; Taalai Sharshembieva, konusu itibarıyla Kırgız halkının sosyal ve psikolojik özelliklerini yansıtan Mendirman Destanı'ndan günümüz Kırgız toplumu için alınabilecek dersler; Cholpon Abdyramanova, Kırgız halkının Ma-

nas Destanı'nda temsil edilen manevi dünyanın Kırgız kamu ve belediye görevlileri tarafından algılanışı üzerinde dururlar.

Kısaca muhtevaları verilen makalelerin kavram ve motifler, destan ve tarih ilişkisi, talim-terbiye, destan ve kültür ilişkisi, kadın ve kadın imajı, kültürler ve inançlar, dil özellikleri ve söz varlıkları, kahramanlar, anlatıcıları ve varyantları ile toplum hayatı ve yansımaları gibi konuları içine aldığı görülür. Bu bakımdan sempozyuma bildirileriyle katılan ve bilim dünyasına böyle bir eseri sunmak imkânı veren meslektaşlarımıza ne kadar teşekkür etssek azdır.

Belirtilen bu hususlar bağlamında böylesine önemli bir sempozyuma ev sahipliği yapan, kahraman Manas'ın kırk boyu bir araya getirip bir halk kılması gibi Altay ellerini bir araya getiren ve sempozyumun bildirilerinin bir an önce kitaplaştırılarak bilim dünyasına sunulmasını sağlayan Bursa Osmangazi Belediye Başkanı Mustafa Dünder'a şükranlarımızı sunmak bizim için borçtur. Uluslararası düzeyde yapılan bu gibi sempozyumlar ve etkinlikler, hem o şehrin zengin kültürünün yerellikten uluslararası düzeye çıkması hem de ülkeler ve insanlar arasında kültürel bağların kurulması ve geliştirilmesi yönünde önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla Osmangazi Belediyesinin bu şekilde yüksek düzeyde bilimsel ve akademik toplantılar düzenlemesi ve ev sahipliği yapması, Bursa'nın "**2022 Türk Dünyası Kültür Başkenti Bursa**" unvanını almasında şüphesiz önemli bir rol oynamış olmalıdır.

Bütün bunların yanında sempozyumun gerçekleşmesi hususunda desteklerini esirgemeyen Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu'na, TÜRKSOY'a, Türk Dünyası Belediyeler Birliğine, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'ne, Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi'ne, İstanbul Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği (İSTESOB) ile Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı'na da sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Sempozyumun hazırlık safhasından itibaren müşterek çalışmanın en güzel örneğini veren Bursa Osmangazi Belediye Başkan Yardımcısı Cem Kürşad Hasanoğlu ile Kültür İşleri Müdürü Gülşah Cebelli Öncel'e ve çalışma arkadaşlarına da ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Editörler